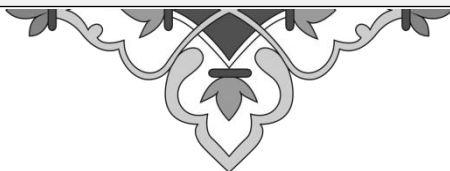

مجموعه سوالات چهار گزینه‌ای

منطق

با طبقه‌بندی موضوعی

تلخیص، تنظیم و تسهیل

منابع درس منطق

ویژه آزمون‌های کارشناسی ارشد و دکتری

رشته فلسفه و کلام اسلامی

چاپ دوم، سال ۱۴۰۰

سرشناسه	: فضلی خانی، رویا، ۱۳۶۵-
عنوان و نام پدیدآور	: مجموعه سوالات چهار گزینه ای منطق با طبقه بندی موضوعی... / مولف رویا فضلی خانی، فاطمه رحیم زاده.
مشخصات نشر	: تهران؛ آیات مبینات، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۲۴۹ص؛ جدول :. ۲۹×۲۲ س.م.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۹۵۱۴۱-۸-۴
وضعیت فهرست نویسی	: فیپای مختصر.
شناسه افزوده	: رحیم زاده، فاطمه، ۱۳۶۸-
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۶۶۷۹۷۷

بسته‌های آموزشی حافظون

ویژه دروس تخصصی رشته فلسفه و کلام اسلامی

آشنایی با مجموعه سوالات چهار گزینه ای منطق
آزمون‌های کارشناسی ارشد سراسری و آزاد
همراه با پاسخ‌های تشریحی و طبقه بندی موضوعی

چاپ دوم؛ سال ۱۴۰۰

مؤلف: رویا فضلی خانی

فاطمه رحیم زاده

انتشارات آیات مبینات

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۵۱۴۱-۸-۴

تیراژ: ۲۰۰ جلد

تماس با ما

شماره ثابت : ۰۲۱۳۳۴۴۲۰۰۵

شماره همراه : ۰۹۱۹۸۰۰۰۹۷۰

سایت : www.haafezoon.ir

ایمیل : haafezoon@gmail.com

سامانه دریافت پیامک : ۰۲۱۳۳۴۴۲۰۰۵

در فضای مجازی ما را با شناسه haafezoon جستجو کنید.

جهت دریافت اطلاعات تخصصی رشته خود و دریافت فایل‌های
مکمل، عدد ۴ را به سامانه ۰۲۱۳۳۴۴۲۰۰۵ پیامک کنید.

معرفی مجموعه قرآنی حافظون

حافظون یک مؤسسه علمی قرآنی است که خدمات تخصصی دانشگاهی و دینی ارائه می‌دهد. اهم فعالیت‌های حافظون عبارتند از:

۱- دبستان قرآنی آیات

دبستان قرآنی آیات با رویکرد کلی تربیت قرآنی از سال ۹۵ در منطقه ۱۲ شهر تهران شروع به فعالیت نمود و در همان اولین سال فعالیت با استقبال کم نظیر خانواده ها و دانش‌آموزان مقطع ابتدایی مواجه گردید. تولید و اجرای محتوای عمیق دینی، محیط شاد و جذاب، تأکید و توجه به اکثریت ممکن ساحت‌های رشد، آموزش دو زبان انگلیسی (در حد مکالمه) و عربی (در حد فهم متون دینی)، آموزش آکادمیک ورزش‌های مادر (ژیمناستیک و شنا)، بهره‌گیری از شیوه‌های نوین آموزش و دارا بودن محیط کاملاً یک‌دست دینی از ویژگی‌های این دبستان است.

لازم به ذکر است مدل تعلیم و تربیت قرآن محور تولید شده توسط تیم پژوهشی دبستان آیات، توسط معلمان و مدارس زیادی در سطح کشور مورد استقبال و بهره‌برداری قرار گرفته است.

۲- پیش دبستان قرآنی آیات

پیش دبستان آیات (حافظون) نیز با دارا بودن دو شعبه در سطح تهران، رویکردی متفاوت در زمینه‌ی آماده‌سازی نوآموزان برای ورود به دبستان دارد. فعالیت‌های آموزشی پیش‌دبستان آیات، به جای تمرکز بر آموزه‌های اطلاعات محور، بر روی مهارت‌های ماندگار ذهنی متمرکز شده است. بخشی از این مهارت‌ها عبارتند از: دقت و تمرکز، سرعت واکنش، حل مسأله، حافظه کوتاه مدت و دراز مدت، مهارت‌های اجتماعی، آموزش آداب، مهارت شنیدن و فهم کلام مربی، مهارت فهم، حفظ و عمل به آیات موضوعی و... .

۳- آموزشگاه کنکور تحصیلات تکمیلی ارشد و دکتری کلیه گرایش‌های الهیات

قدیمی‌ترین فعالیت مجموعه آموزشی حافظون، که موجب گردیده مؤمنین فرهیخته در سرتاسر کشور با حافظون آشنا شوند، خدمات حافظون در زمینه کنکور کارشناسی ارشد و دکتری گرایش‌های الهیات است. اکنون بعد از حدود یک دهه فعالیت می‌توانیم با اطمینان مدعی شویم که حافظون، کاملترین، به روزترین و مفیدترین خدمات در زمینه تحصیلات تکمیلی الهیات در سطح کشور را به علاقه‌مندان این رشته‌ها ارائه می‌دهد. تنوع خدمات، تنوع رشته‌ها، محصولات به روز، آموزش مجازی در منزل و... تنها بخشی از این ویژگی‌هاست.

۱. دوره‌های آمادگی کنکور

کلاسهای آمادگی کنکور ارشد و دکتری حافظون پر طرفدارترین کلاس‌های کنکور در سطح کشور است. تا کنون بالغ بر ۴۰ دوره‌ی کنکور ارشد و دکتری الهیات توسط حافظون برگزار گردیده است. این کلاسها در سه گرایش قرآن و حدیث، فقه و مبانی حقوق و فلسفه و حکمت اسلامی و در سه مقطع کارشناسی (ویژه حفاظ قرآن)، ارشد و دکتری برگزار می‌گردد. همه ساله بسیاری از رتبه‌های تک رنجه کنکور از خروجی‌های این کلاس‌ها هستند.

۲. بسته‌های آموزشی

درسنامه‌ها و تست‌نامه‌های حافظون در سرتاسر کشور و در دانشگاه به دانشگاه کشور بین دانشجویان و داوطلبان دست به دست می‌شود. با اطمینان می‌توان مدعی شد در سه رشته فوق‌الذکر و در دروس عمومی مثل ادبیات عرب و زبان انگلیسی،

برای کسب بالاترین رتبه‌ها کاملاً کافی و وافی نیز می‌باشد. به روز رسانی سالانه و انطباق بر کنکور هر سال، اشتغال بر همه سؤالات کنکورها، طبقه بندی موضوعی و پاسخنامه کاملاً تشریحی تست‌نامه‌ها، تلخیص‌های حساب‌شده در حدود یک پنجم منابع اصلی، مطالب توضیحی بیشتر جهت تفهیم بهتر، محتوای طبقه‌بندی شده‌ی منسجم، حذف زوائد غیرکاربردی و... تنها بخشی از دلایلی است که موجب گردیده است حافظون تنها گزینه داوطلبان در کنکور باشد.

۳. آموزش مجازی

در طول این سالها که کلاس‌های حافظون دایر بوده است، مطالبه‌ی مکرر داوطلبان شهرستانی موجب می‌شد که از بخشی از کلاسها صوت یا فیلم تهیه شده و برایشان ارسال گردد. این مطالبه به مرور ما را بر آن داشت که به سمت تولید محتوای دیجیتال رفته و نرم افزارهایی بسیار با کیفیت از برجسته‌ترین اساتید رشته الهیات تهیه شده و جهت نشر در سرتاسر کشور آماده ارائه به مشتاقان این رشته‌ها می‌باشد. دو ویژگی مهم نرم افزارهای حافظون عبارت است از: امکان شنیدن و دیدن درس استاد به دفعات مکرر، بهره‌گیری از بهترین اساتید کشور.

۴. آزمون‌های هفتگی، ماهانه و جامع

برای داوطلبی که در حال آماده شدن برای کنکور می‌باشد، برنامه‌ریزی و آزمون‌های دائمی که مدام او را رصد کند، مطالعاتش را جهت دهد، اشکالاتش را به او گوشزد نماید، بسیار ضروری و حیاتی به نظر می‌رسد. آزمون‌های هفتگی و دوره‌ای حافظون، به داوطلبان کمک می‌کند که هم به یک برنامه ریزی درست تری دست پیدا کنند و بتوانند به اندازه کافی درس‌ها را مرور نمایند و هم مدام در شرایط آزمون قرار گرفته و با تست‌زنی و تنظیم وقت و دیگر شرایط خو بگیرند.

۵. دوره‌های آزاد

حافظون علاوه بر دوره‌های آمادگی کنکور، کلاس‌های آزاد و کارگاه‌هایی با عناوینی مانند روش تحقیق، مقاله نویسی، آمادگی مصاحبه، متن خوانی عربی، تجزیه و ترکیب قرآن، تفسیر و... نیز برگزار می‌نماید.

۶. دوره‌های زبان

○ عربی

کامل‌ترین دوره آموزش زبان عربی از مقدماتی تا آمادگی کنکور دکتری؛ شامل صرف و نحو، مکالمه، بلاغت، لغت، اعراب القرآن و...

○ انگلیسی

دوره‌ها و بسته‌های ویژه کنکور ارشد و دکتری کلیه رشته‌های دانشگاهی، از مقدماتی تا پیشرفته. و همچنین زبان تخصصی الهیات

○ زبان کودک

آموزش نظام‌مند زبان‌های انگلیسی و عربی (زبان قرآن) از مهد تا دوره راهنمایی

۴- پژوهشکده قرآن و حدیث

در این مرکز طرح پژوهشی متنوعی که مستقیماً با امر آموزش و پرورش ارتباط دارد ارائه شده است که برخی از آنها تکمیل شده و به عنوان کتاب یا بسته‌های آموزشی منتشر یافته است (مانند حاشیه قرآن کریم تحت عنوان فرهنگ اهل بیت) و برخی دیگر در حال انجام است (مانند طرح «صراط مستقیم در فهم قرآن» که رویکردی کاملاً جدید در آموزش قرآن و زبان عربی است. یا «سبک زندگی قرآنی» و دیگر طرح‌های آموزشی)

مقدمه مؤلف

مجموعه پیش رو مشتمل بر تست‌های منطق ۲۹ سال کنکور کارشناسی ارشد سراسری (سال ۷۲ تا ۱۴۰۰) و ۱۱ سال کنکور کارشناسی ارشد آزاد (سال ۸۱ تا ۹۰) رشته الهیات گرایش فلسفه و کلام اسلامی همراه با پاسخنامه تشریحی است. طبقه‌بندی تست‌ها اولاً بر مبنای فصل‌بندی درسنامه منطق است که بر طبق کتاب المنطق تألیف محمدرضا مظفر (ره) تنظیم شده و ثانیاً بر طبق سال برگزاری کنکور مرتب شده است. داوطلب می‌تواند پس از مطالعه درسنامه، تست‌های آزاد و سراسری مربوط به هر درس را به ترتیب سال پاسخ دهد.

در مواردی به فراخور، علاوه بر توضیح پاسخ صحیح، وجه نادرست بودن گزینه‌های غلط نیز توضیح داده شده است. اغلب پاسخ‌ها به کتاب المنطق ارجاع داده شده اما از آنجا که بخشی از سؤالات کنکور از برخی مباحث کتاب جوهرالنضید علامه حلّی طرح شده است نظیر بخش برهان، قضایا و احکام آن، مختلطات و... ناگزیر به این منبع نیز ارجاع داده شده است. در برخی از سؤالات نیز به دلیل وجود توضیحات بیشتر و واضح‌تر در کتاب منطق "یک" و "دو" دکتر قراملکی، این کتاب نیز به عنوان مرجع ذکر شده است.

با توجه به آنکه درس منطق یکی از منابع مطالعاتی در هر دو مقطع ارشد و دکترای رشته الهیات گرایش فلسفه و کلام اسلامی و نیز مجموعه فلسفه است مجموعه حاضر می‌تواند منبع مناسبی جهت تمرین تست‌زنی و تثبیت مطالب این درس برای رشته‌های مذکور باشد. در پایان از خوانندگان این مجموعه تقاضا می‌شود نقطه نظرات خود را از طریق ارسال ایمیل به اطلاع مؤلف و مؤسسه برسانند.

رؤیا فضلی‌خانی

عنوان درس	صفحات کتاب منطق مظفر	صفحات درس نامه	تعداد تست‌ها	سهم درصد
مقدماتی در باب منطق ۱ و ۲	۴۵ صفحه	۱۰ صفحه	۴	۰٫۶
نیاز به طرح مباحث الفاظ	۱۳ صفحه	۳ صفحه	۱۲	۱٫۸
دلالت و اقسام آن	۱۲ صفحه	۵ صفحه	۲	۰٫۳
تقسیمات الفاظ ۱ و ۲ و ۳	۴۲ صفحه	۹ صفحه	۲۱	۳٫۱
کلی و جزئی	۲۰ صفحه	۵ صفحه	۸	۱٫۲
نسبت های چهارگانه	۱۴ صفحه	۴ صفحه	۳۰	۴٫۴
کلیات خمس	۲۴ صفحه	۷ صفحه	۲۰	۲٫۹
انواع حمل	۲۴ صفحه	۴ صفحه	۱۶	۲٫۳
مراحل تحصیل علم تصویری و تصدیقی	۸ صفحه	۵ صفحه	۶	۰٫۹
تعریف و تقسیم	۱۶ صفحه	۵ صفحه	۱۳	۱٫۹
شروط تعریف	۶ صفحه	۴ صفحه	۴	۰٫۶
تقسیم، انواع و شیوه های آن	۴۰ صفحه	۴ صفحه	۵	۰٫۷
قضیه و اقسام آن ۱ و ۲	۱۸ صفحه	۶ صفحه	۱۰	۱٫۵
سور قضیه و تقسیمات شرطیه	۸ صفحه	۴ صفحه	۱۴	۲٫۱
تقسیمات قضیه ی حملیه	۹ صفحه	۳ صفحه	۱۲	۱٫۸
موجهات	۲۴ صفحه	۶ صفحه	۲۸	۴٫۱
اقسام قضیه ی شرطیه	۱۹ صفحه	۴ صفحه	۲۹	۴٫۳
تناقض و شروط آن	۱۲ صفحه	۵ صفحه	۲۰	۲٫۹
ملحقات تناقض و عکس مستوی	۱۳ صفحه	۵ صفحه	۳۴	۵
عکس نقیض و بدهت منطقی	۳۷ صفحه	۹ صفحه	۵۱	۷٫۵
قواعد عمومی بررسی شکل اول	۱۹ صفحه	۹ صفحه	۱۸	۲٫۶
شکل دوم و سوم و چهارم	۱۹ صفحه	۱۵ صفحه	۶۸	۱۰
اقترانی شرطی و ملحقات آن	۱۸ صفحه	۸ صفحه	۲۳	۳٫۴
قیاس استثنایی ۱ و ۲	۶ صفحه	۷ صفحه	۲۵	۳٫۷
کسب مقدمات قیاس به طریق تحلیل	۴ صفحه	۳ صفحه	۹	۱٫۳
قیاس مرکب، خلف و مساوات	۸ صفحه	۴ صفحه	۳۷	۵٫۴
استقراء و تمثیل	۹ صفحه	۵ صفحه	۱۲	۱٫۷
مبادی قیاس و بحث یقینیات	۲۵ صفحه	۷ صفحه	۱۹	۲٫۸
اقسام وهمیات و مظنونات و مشهورات	۱۰ صفحه	۸ صفحه	۱۴	۲٫۱
صناعت برهان ۱ و ۲	۲۱ صفحه	۹ صفحه	۴۱	۶
صناعت جدل ۱ و ۲	۲۰ صفحه	۷ صفحه	۶	۰٫۹
صناعت جدل ۳	۲۰ صفحه	۴ صفحه	۱۲	۱٫۸
صناعت خطابه ۱ و ۲	۳۹ صفحه	۹ صفحه	۵	۰٫۷
صناعت شعر	۱۵ صفحه	۲ صفحه	۳	۰٫۴
صناعت مغالطه ۱	۶ صفحه	۳ صفحه	۶	۰٫۹
صناعت مغالطه ۲	۷ صفحه	۴ صفحه	۱۵	۲٫۲
صناعت مغالطه ۳ و ۴	۱۳ صفحه	۸ صفحه	۲۷	۴

منابع:

۱. مظفر، محمدرضا، منطق ۲ و ۱، ترجمه و اضافات علی شیروانی، مؤسسه انتشارات دارالعلم، ۱۳۸۹
۲. قراملکی، احد، منطق ۲ و ۱، انتشارات دانشگاه پیام نور، ۱۳۹۲
۳. نصیرالدین طوسی، محمد بن محمد، الجوهرالنصید، شرح علامه حلی، ترجمه منوچهر صانعی دره بیدی، حکمت، ۱۳۹۲

توضیح: در ارجاعات منظور از حرف «م» مرحله، حرف «ف» فصل و حرف «ص» صفحه است.

فهرست مطالب

۱۳.....	درآمد.....
۱۴.....	درس ۱ و ۲. مقدماتی در باب منطق ۱ و ۲.....
۱۹.....	باب اول مبحث الفاظ.....
۲۰.....	درس ۱ و ۲. نیاز به طرح مباحث الفاظ (دلالت و اقسام آن).....
۲۵.....	درس ۳. تقسیمات الفاظ (دلالت و اقسام آن).....
۲۸.....	درس ۴ و ۵. تقسیمات الفاظ ۲ و ۳.....
۳۵.....	باب دوم مبحث کلی.....
۳۶.....	درس ۱. کلی و جزئی.....
۳۹.....	درس ۲. نسبت‌های چهارگانه.....
۴۸.....	درس ۳. کلیات خمس.....
۵۵.....	درس ۴. انواع حمل.....
۶۱.....	باب سوم معرف و تقسیم.....
۶۲.....	درس ۱. مراحل تحصیل علم تصویری و تصدیقی.....
۶۵.....	درس ۲. تعریف و تقسیم.....
۷۰.....	درس ۳. شروط تعریف.....
۷۳.....	درس ۴. تقسیم، انواع و شیوه‌های آن.....
۷۷.....	باب چهارم مبحث قضایا.....
۷۹.....	درس ۱ و ۲. قضیه و اقسام آن (اجزای قضیه و تقسیمات فرعی آن).....
۸۵.....	درس ۳. سور قضیه و تقسیمات شرطیه.....
۸۹.....	درس ۴. تقسیمات قضیه حملیه.....
۹۳.....	درس ۵ و ۶. موجهات.....
۱۰۲.....	درس ۷. اقسام قضیه شرط.....
۱۱۱.....	درس ۸. تناقض و شروط آن.....
۱۱۸.....	درس ۹. ملحقات تناقض و عکس مستوی.....
۱۲۸.....	درس ۱۰. عکس نقیض و بداهت منطقی.....
۱۴۳.....	باب پنجم مبحث حجت و هیئت تألیف آن.....
۱۴۴.....	درس ۲، ۳ و ۴. قواعد عمومی قیاس (اشکال چهارگانه آن و بررسی شکل اول).....
۱۵۲.....	درس ۵، ۶ و ۷. شکل دوم و سوم و چهارم.....

- درس ۸ و ۹. اقتزانی شرطی و ملحقات آن..... ۱۷۱
- درس ۱۰ و ۱۱. قیاس استثنایی و شرایط انتاج آن..... ۱۷۹
- درس ۱۲. لواحق قیاس..... ۱۸۶
- درس ۱۳. قیاس مرکب، خلف و مساوات..... ۱۹۰
- درس ۱۴. استقراء و تمثیل..... ۱۹۹
- باب ششم صناعات خمس..... ۲۰۳**
- درس ۱ و ۲. مبادی قیاس و اقسام یقینیات..... ۲۰۴
- درس ۳ و ۴. اقسام وهمیات و مظنونات و مشهورات..... ۲۱۱
- درس ۵ و ۶. صناعت برهان ۱ و ۲..... ۲۱۷
- درس ۷ و ۸. صناعت جدل ۱ و ۲..... ۲۳۰
- درس ۹. صناعت جدل ۳..... ۲۳۳
- درس ۱۰ و ۱۱. صناعت خطابه ۱ و ۲..... ۲۳۸
- درس ۱۲. صناعت شعر..... ۲۴۱
- درس ۱۳. صناعت مغالطه ۱..... ۲۴۴
- درس ۱۴. صناعت مغالطه ۲..... ۲۴۷
- درس ۱۵ و ۱۶. صناعت مغالطه ۳ و ۴..... ۲۵۲

درآمد

درس ۱ و ۲. مقدماتی در باب منطق ۱ و ۲

۱. نیاز به منطق: اصل فکر کردن را انسان فطرتاً می‌داند ولی برای تصحیح آن نیازمند قوانینی است که مجموعه این قوانین را منطق گویند.
۲. تعریف منطق: ابزاری از جنس قانون است که رعایت کردن آن موجب میشود ذهن از خطا در اندیشه مصون بماند
۳. اقسام علوم:
  - ۱/۳ علم حسی: علمی که توسط حواس پنجگانه حاصل میشود.
  - ۲/۳ علم خیالی: علمی که در اثر تصرف قوه خیال در علوم حسی حاصل میشود. این تصرفات به دو گونه است. الف- نسبت دادن صورتهای حسی بایکدیگر و مقایسه آنها با هم) ب- ترکیب صورتهای حسی بایکدیگر و ساخت صورتهای جدید.
  - ۳/۳ علم وهمی: علمی که عبارت از ادراک معانی جزئی غیر مادی (که نه ماده دارند و نه اندازه) است. مانند محبت والدین و دشمنی دشمنان.
  - ۴/۳ علم عقلی: علمی که توسط قوه عاقله برای انسان حاصل میشود و شامل انتزاع صورتهای کلی از جزئیات، استنتاج، استدلال و انتقال قضیه‌ای به قضیه‌ی دیگر است. این علم تصرف به همه علوم حسی، خیالی و وهمی دارد و تنها مختص انسان است.
۴. تعریف علم: علم حضور صورت شیء نزد عقل است. این تعریف بر همه اقسام چهارگانه علم صادق است.
۵. تصور و تصدیق: اساساً تقسیم علم به تصور و تصدیق در حوزه علم حصولی (نه علم حضوری) است.
  - ۱/۵ تصور: صورت ادراکی که مستلزم حکم و اذعان نفس نیست. مثال: تصور مثلث، تصور نسبت تساوی زوایای مثلث با دو زاویه قائمه. تصور دو نوع است:
  - ۱/۱/۵ تصور به معنای اعم: علم و ادراک «لا بشرط» از حکم
  - ۲/۱/۵ تصور به معنای اخص: علم و ادراک «بشرط لا» از حکم
- ۲/۵ تصدیق: صورت ادراکی که مستلزم حکم و اذعان نفس می‌باشد، لذا علم و ادراک به شرط حکم را تصدیق گویند. مثال: حالتی که پس از اقامه برهان بر تساوی زوایای مثلث با دو زاویه قائمه برای انسان پدید می‌آید.
- نکته: تصدیق فعل بسیط ذهن است که پس از سه تصور (تصور موضوع، تصور محمول و تصور نسبت میان موضوع و محمول) و حکم به این نسبت حاصل میشود.
۶. متعلقات تصور و تصدیق:
  - ۱/۶ متعلق تصدیق: نسبت واقع در جمله خبریه هنگام حکم و اذعان به مطابقت یا عدم مطابقت آن با واقع
  - ۲/۶ متعلق تصور: که عبارت از موارد زیر است.
    - ۱/۲/۶ مفرد: کلمه که عبارت است از اسم، فعل و ادات
    - ۲/۲/۶ نسبت در خبر به هنگام شک یا توهم در آن
    - ۳/۲/۶ نسبت در جملات انشایی
    - ۴/۲/۶ مرکب ناقص مثل مضاف و مضاف الیه، موصوف و صفت، صله و موصول
۷. حالات محتمل در هنگام مواجهه با یک خبر:
  - ۱/۷ یقین: فرد مضمون خبر را تصدیق کند و احتمال کذب آن را ندهد
  - ۲/۷ ظن: فرد مضمون خبر را رجحان میدهد ولی طرف دیگر را هم محتمل میدانند.
  - ۳/۷ وهم: برابر بودن احتمال وقوع و عدم وقوع خبر
  - ۴/۷ شک: برابر بودن وقوع و عدم وقوع خبر
۸. جهل و اقسام آن

جهل: فقدان علم در کسی که صلاحیت برای علم دارد. نسبت علم و جهل نسبت ملکه و عدم ملکه است.

جهل بر دو قسم است.

  - ۱/۸ جهل بسیط: اینکه انسان چیزی را نداند و از این نادانی خود آگاه باشد.
  - ۲/۸ جهل مرکب: اینکه انسان چیزی را نداند ولی می‌داند که میدانند. در واقع فرد به جهل خود آگاه نیست.

نکته: جهل مرکب هر چند همراه اعتقاد و حکم است، ولی علم نیست، چون ندانستن است و در برابر علم است.

نکته: همچنین جهل به دو نوع تصویری و تصدیقی تقسیم میشود. جهل تصدیقی هم میتواند بسیط و هم میتواند مرکب باشد. ولی جهل تصویری فقط بسیط است.
۹. علم ضروری و نظری: علم با هر دو قسمش یعنی تصور و تصدیق، به دو دسته است.
  - ۱/۹ ضروری یا بدیهی: علمی که حصول آن نیازی به فکر و اندیشه و اجرای عملیات عقلی ندارد.
  - ۲/۹ نظری یا کسبی: علمی که حصول آن نیازمند فکر و اندیشه و اجرای عملیات عقلی است.

۱۰. اسباب توجه نفس برای درک علم بدیهی
  - ۱/۱۰. انتباج و توجه به مطلب مورد نظر: در همه بدهیات لازم است.
  - ۲/۱۰. سلامت ذهن: در همه بدهیات لازم است.
  - ۳/۱۰. سلامت هواس: در علم به محسوسات لازم است.
  - ۴/۱۰. عدم شبهه: غفلت ورزیدن از مغالطه ای که در فهم یک قضیه بدیهی نهفته است.
  - ۵/۱۰. فعالیت غیر عقلی: مثل دیدن و شنیدن یا انجام آزمایشهای متعدد
۱۱. تعریف فکر: اجرای عملیات عقلی در معلومات موجود برای دستیابی به مطلوب
بیت «الفکر حرکه الی المباد و من المبادی الی المراد» اشاره به همین مطلب دارد.

تست‌های آزاد

- سؤال ۱. کدام گزینه از اسباب توجه به بدیهیات نیست؟ (آزاد ۸۸)
- (۱) کار غیر عقلی
(۲) کار عقلی
(۳) سلامت حواس
(۴) فقدان شبهه
- سؤال ۲. کدام قسم جهل به دو قسم بسیط و مرکب تقسیم می‌شود؟ (آزاد ۸۹)
- (۱) تنها جهل تصویری
(۲) تنها جهل تصدیقی
(۳) هم جهل تصویری و هم جهل تصدیقی
(۴) نه جهل تصویری و نه جهل تصدیقی

تست‌های سراسری

- سؤال ۱. درباره تصدیق کدام گزینه صحیح است؟ (سراسری ۷۸)
- (۱) بسیط است.
(۲) مرکب از سه تصور است.
(۳) مرکب از سه تصور و حکم است.
(۴) یا حصولی است و یا حضوری
- سؤال ۲. «درة التاج» اثر کدامیک از عالمان منطق است؟ (سراسری ۸۰)
- (۱) ابونصر فارابی
(۲) خواجه نصیر الدین طوسی
(۳) علامه حلی
(۴) قطب الدین شیرازی
- سؤال ۳. کدام گزینه در مورد تصدیق درست نیست؟ (سراسری ۸۸)
- (۱) تصدیق از اقسام علوم حصولی است.
(۲) جملات خبری حتی اگر مشکوک باشند، متعلق به تصدیق‌اند.
(۳) در هر تصدیقی علاوه بر سه تصور، باید علم به وقوع نسبت یا عدم وقوع آن نیز حاصل شود.
(۴) هر تصدیقی مستلزم سه تصور محکوم علیه، محکوم به و نسبت محمول به موضوع است.
- سؤال ۴. درباره آیات «أقم الصلوة»، «یا بنی لا تشرک باللّه» و «فلو أن لنا کرة فنکون من المؤمنین»، کدام گزینه صحیح و مناسب‌تر است؟ (سراسری ۹۶)
- (۱) تصور - تصور - تصور
(۲) تصدیق - تصدیق - تصور
(۳) تصدیق - تصدیق - تصدیق
(۴) تصور - تصور - تصدیق
- سؤال ۵. در خصوص علم تصدیقی، نظر حکما و فخر رازی چه تفاوتی دارد؟ (سراسری ۹۸)
- (۱) فخر رازی تصدیق را بسیط می‌داند ولی حکما آن را مرکب دانسته‌اند.
(۲) فخر رازی تصورات را شطر تصدیق می‌داند ولی حکما آنها را شرط تصدیق می‌دانند.
(۳) فخر رازی تصدیق ذهنی را همان ایقاع می‌داند ولی حکما آن را جزء چهارم تصدیق دانسته‌اند.
(۴) حکما تصدیق را نتیجه انضمام چند عمل ذهنی می‌دانند ولی فخر رازی آن را حالتی یقینی می‌داند، که ذهن درباره وقوع نسبت یا عدم وقوع آن پیدا می‌کند.

پاسخنامه تشریحی آزاد

۱. گزینه ۲

بدیهیات، علوم ضروری اند که نیاز به فکر و اندیشیدن ندارند. ناگزیر عملیات عقلی در معلومات موجود برای رسیدن به مطلوب را هم نیاز ندارند. (مظفر، ج ۱، ص ۳۶-۳۷)

۲. گزینه ۲

چهل تصویری همواره به شکل بسیط است اما چهل تصدیقی به دو قسم بسیط و مرکب تقسیم می‌شود. چهل تصدیقی به دلیل اینکه با اعتقاد همراه است مرکب است زیرا در واقع تصدیق به تصویری است که در ذهن حاضر است. (مظفر، ج ۱، ص ۳۲)

پاسخنامه تشریحی سراسری

۱. گزینه ۳

تصدیق، فعل واحد و بسیط ذهن است که پس از سه تصور ایجاد می‌شود «تصور موضوع، تصور محمول و تصور نسبت میان موضوع و محمول که البته این تصورات سه‌گانه نیز بسیطند. (منطق قراملکی، ج ۱، ص ۱۰). اساساً تقسیم علم به تصور و تصدیق در حوزه علم حصولی است نه حضوری زیرا علم حضوری عبارت است از «حضور و وجود خود شیء نزد نفس»؛ پس ارتسام صورت در آن مطرح نیست اما علم حصولی عبارت است از «حضور صورت شیء نزد نفس». (مظفر، ج ۱، ص ۲۶-۲۷)

۲. گزینه ۴

قطب‌الدین شیرازی

۳. گزینه ۲

جملات خبری مشکوک متعلق تصوراند نه تصدیق. (مظفر، ج ۱، ص ۲۸ و ۳۱)

۴. گزینه ۴

جمله اول به معنای "نماز را به پا دار" امری است. جمله دوم به معنای "ای فرزندم، به خدا شرک نوز" نهی است. جمله سوم به معنای "اگر بار دیگری برای ما باشد از مومنان خواهیم بود" شرطی است. امر و نهی از مصادیق مرکب تام انشائی هستند. از این رو جزء تصوراتاند (یا معلوم تصویری). جمله شرطیه از مصادیق مرکب تام خبری است. از این رو یک تصدیق است (یا معلوم تصدیقی). (مظفر، ج ۱، ص ۲۸ و ۲۹)

۵. گزینه ۲

خواجه نصیر [در رساله تلخیص المحصل که به نقد رساله المحصل فخر رازی پرداخته است] بیان می‌کند که فخر رازی درباره تصدیق با حکما مخالفت کرده است. فخر رازی مفهوم تصدیق را عبارت از ادراک (تصور) همراه با حکم می‌داند [یعنی مجموع تصور موضوع و تصور محمول و تصور نسبت حکمیه، تصدیق را ایجاد می‌کند]. در حالیکه حکما تصدیق را حکم به تنهایی می‌دانند بدون اینکه تصور در مفهوم آن داخل باشد و اجزای آن را تشکیل دهد. [به عبارت دیگر حکما این سه تصور را شرط تصدیق می‌دانند ولی فخر رازی آن را شرط تصدیق یعنی جزء آن می‌داند]. (تلخیص المحصل معروف به نقد المحصل، نصیرالدین طوسی، ص ۶، دار الاضواء، بیروت، ۱۴۰۵ هـ)

باب اول
مبحث الفاظ

درس ۱ و ۲. نیاز به طرح مباحث الفاظ (دلالت و اقسام آن)

۱. اشیا چهارگونه وجود دارند، دو وجود حقیقی و دو وجود اعتباری.
  - ۱/۱. وجود خارجی: نفس شیء در خارج وجود دارد و وجودش حقیقی است.
  - ۲/۱. وجود ذهنی: علم به صور اشیا خارجی و مفاهیم ذهنیه است.
  - ۳/۱. وجود لفظی: آوردن لفظ شیء به جای معنای شیء به دلیل ارتباط محکم میان لفظ و معنا وجود لفظی است که از نوع وجود اعتباری میباشد.
  - ۴/۱. وجود کتبی: آوردن کتابت برای دلالت بر لفظ شیء و سپس حاضر ساختن معنای شیء است. که برای تفاهم غیر شفاهی میان انسانها در زمانهای مختلف اعتبار شده است.

نکته: ارتباط تنگاتنگی میان لفظ و معنا هست، گویی آنها هر دو یکی هستند.
۲. تعریف دلالت: شیء به گونه ای باشد که هنگام علم به وجود آن، ذهن آدمی به شیء دیگری منتقل شود.

اقسام دلالت عبارتند از:

  - ۱/۲. دلالت عقلی: میان وجود خارجی دال و مدلول ملازمه ذاتی بر قرار است. مانند اثر و موثر، دلالت دو بر آتش و دلالت بارش برف بر سرما (استثنا در این نوع وجود ندارد)
  - ۲/۲. دلالت طبیعی: میان وجود خارجی دال و مدلول ملازمه طبیعی وجود دارد، یعنی ملازمه ای که طبع انسان آن را اقتضا میکند. مانند دلالت صدای آخ بر درد، سرخی چهره بر شرمساری، دلالت لرزیدن شخص در اثر سرما (این نوع دلالت عام و همیشگی نیست)
  - ۳/۲. دلالت وضعی: منشاء ملازمه میان دو شیء (دال و مدلول) وضع و قرارداد است. مانند دلالت خطوط بر الفاظ، دلالت الفاظ بر معانی، دلالت عقربه ساعت بر گذشت زمان

دلالت وضعی خود بر دو نوع است.

    - ۱/۳/۲. دلالت غیر لفظی: دلالتی که در آن دال غیر لفظ است.
    - ۲/۳/۲. دلالت لفظی: دلالتی که در آن دال لفظ است و اگر انسان بداند متکلم آن لفظ را بیان کرده است به معنای مراد شده از آن لفظ پی میبرد.

دلالت لفظی بر اقسام زیر است.

      - ۱/۲/۳/۲. دلالت مطابقی: لفظ بر تمام معنای موضوع له دلالت کند و با آن مطابق باشد. مانند دلالت خانه بر مجموع اتاقها و حیاط و دیگر اجزا با هم
      - ۲/۲/۳/۲. دلالت تضمینی: لفظ بر قسمتی از معنای موضوع له دلالت کند. مانند دلالت خانه فقط بر اتاقها، دلالت دست فقط بر انگشتان
      - ۳/۲/۳/۲. دلالت التزامی: لفظ بر معنایی دلالت کند که بیرون از معنای موضوع له، اما همراه با آن است؛ به شرط اینکه میان لفظ و معنای بیرون از آن در ذهن ملازمه روشن و بین باشد. مانند دلالت قلمدان بر قلم، دلالت درخت بر میوه

نکته: دلالت به جز معنای موضوع له (تضمینی) و دلالت به چیزی خارج از معنای موضوع له (التزامی) فرع بر دلالت به خود معنای موضوع له است (مطابقت).

تست‌های آزاد

- سؤال ۱. لفظ «کتاب» در جمله‌ی «کتابم گم شده است» چه دلالتی دارد؟ (آزاد ۸۸)
- (۱) مطابقی (۲) تضمّن (۳) التزام (۴) طبعی
- سؤال ۲. «پُر حرفی دلالت بر سبک‌سری دارد و کم حرفی دلالت بر وقار دارد» منظور کدام قسم از دلالت است؟ (آزاد ۹۰)
- (۱) دلالت طبعی (۲) دلالت عقلی (۳) دلالت وضعی (۴) هیچ کدام

تست‌های سراسری

- سؤال ۱. دلالت بارش برف بر سرمای هوا و دلالت لرزیدن شخص بر سرمای هوا، به ترتیب چه نوع دلالتی هستند؟ (سراسری ۷۸)
- (۱) طبعی - طبعی (۲) طبعی - عقلی (۳) عقلی - عقلی (۴) عقلی - طبعی
- سؤال ۲. در بیت «مرا به هیچ کتابی دگر حواله مکن که من حقیقت خود را کتاب می‌بینم»، دلالت لفظ «کتاب» بر معنای آن به ترتیب در مصرع اول و دوم چه نوع دلالتی است؟ (سراسری ۸۰)
- (۱) التزام - تضمّن (۲) تضمّن - مطابقه (۳) مطابقه - التزام (۴) مطابقه - تضمّن
- سؤال ۳. دلالت لفظ «درخت» بر «میوه» و دلالت آن بر «برگ» به ترتیب چه نوع دلالتی هستند؟ (سراسری ۸۱)
- (۱) تضمّن - التزام (۲) تضمّن - تضمّن (۳) التزام - تضمّن (۴) التزام - التزام
- سؤال ۴. کدام گزینه صحیح است؟ (سراسری ۸۴)
- (۱) دلالت مطابقه متفرع بر دلالت تضمّن است. (۲) دلالت تضمّن متفرع بر دلالت التزام است.
(۳) دلالت مطابقه متفرع بر دلالت التزام است. (۴) دلالت تضمّن و التزام متفرع بر دلالت مطابقه است.
- سؤال ۵. دلالت لفظ «ماشین» بر معنای مورد نظر، در جمله «احمد ماشین خود را رنگ کرد» چه نوع دلالتی است؟ (سراسری ۸۴)
- (۱) التزامی (۲) وضعی (۳) تضمّنی (۴) مطابقی
- سؤال ۶. دلالت حرکت عقربه ساعت بر باتری و بر گذشت زمان به ترتیب کدام است؟ (سراسری ۸۷)
- (۱) طبعی - عقلی (۲) عقلی - طبعی (۳) عقلی - وضعی (۴) وضعی - طبعی
- سؤال ۷. دلالت عقلی در جایی است که میان وجود خارجی دالّ و مدلول تلازم. .... برقرار است. (سراسری ۹۱)
- (۱) مفهومی (۲) منطقی (۳) ذهنی (۴) ذاتی
- سؤال ۸. بین «سوت داور» و «توقف بازی» و همچنین بین «اشک» و «غم» چه دلالتی برقرار است؟ (سراسری ۹۳)
- (۱) وضعی - طبعی (۲) عقلی - طبعی (۳) عقلی - وضعی (۴) وضعی - عقلی
- سؤال ۹. علی در هنگام نقاشی ساختمان «انگشت» دستش رنگی می‌شود ولی می‌گوید: «دستم رنگی شد» واژه «دست» در جمله او چه نوع دلالتی دارد؟ (سراسری ۹۵)
- (۱) تضمّنی (۲) التزامی (۳) مطابقی (۴) مجازی، با علاقة کل و جزء
- سؤال ۱۰. کدام عبارت، در مورد «علم منطقی» نادرست است؟ (سراسری ۹۷)
- (۱) علمی استدلالی است. (۲) موضوع آن از نظر برخی معقولات ثانیه منطقی است.
(۳) به بررسی الفاظ از جهت دلالت بر معانی می‌پردازد. (۴) بسیاری موضوع آن را «معرف و حجّت» می‌دانند.

(سراسری ۹۹)

سؤال ۱۱. کدام گزینه درباره «دلالت التزامی» نادرست است؟

- (۱) دلالت التزامی فرع دلالت مطابقی است
- (۲) دلالت التزامی صرفاً دلالت لفظ بر معنای خارج لازم است.
- (۳) در دلالت التزامی باید میان ملزوم و لازم، لزوم بین وجود داشته باشد.
- (۴) در دلالت التزامی باید میان ملزوم و لازم، لزوم ذهنی وجود داشته باشد.

پاسخنامه تشریحی آزاد

۱. گزینه ۱

لفظ کتاب بر تمام معنای موضوع له دلالت دارد نه بر یک جزء خاص آن مانند جلد، خطوط و نوشته‌ها. (مظفر، ج ۱، ص ۶۰)

۲. گزینه ۲

معمولاً چنین تصور می‌شود که سبک‌سری علت پر حرفی و وقار علت کم حرفی است. به تعبیر دیگر پر حرفی اثر سبک‌سری و کم حرفی اثر وقار است.

پاسخنامه تشریحی سراسری

۱. گزینه ۴

عقل همواره انتظار دارد که بارش برف در سرمای هوا مؤثر باشد. لرزیدن بر اثر سرمای هوا عکس‌العملی است که طبیعت برخی از افراد اقتضاء می‌کند. پس یک قانون عقلی کلی نیست که همواره بر اثر سرمای هوا لرزش ایجاد شود کما اینکه برخی از افراد به واسطه برخورداری از طبع گرم، طبیعتشان اقتضای لرزش در هوای سرد را ندارد. (مظفر، ج ۱، ص ۵۸)

۲. گزینه ۳

در مصرع اول، لفظ کتاب بر همه معنای موضوع له دلالت دارد و در مصرع دوم، مدلول لفظ کتاب، معنایی خارج از موضوع له است. ذهن به واسطه تقارن معنایی میان مفهوم «کتاب» و مفهوم «حقیقت خود» از یکی به دیگری منتقل می‌شود. (مظفر، ج ۱، ص ۶۰-۶۲)

۳. گزینه ۳

مفهوم «میوه» خارج از مفهوم درخت است اما در ذهن میان معنای موضوع له «درخت» و معنای موضوع له «میوه» تقارن برقرار است. مفهوم «برگ» جزئی از مفهوم «درخت» است یعنی درخت به نحو ضمنی بر مفهوم برگ دلالت دارد. (مظفر، ج ۱، ص ۶۱)

۴. گزینه ۴

دلالت تضمینی فرع بر دلالت مطابقی است زیرا دلالت لفظ بر جزء معنا فرع بر دلالت آن بر کل معنا است. همچنین دلالت التزامی نیز فرع بر مطابقی است زیرا دلالت لفظ بر آنچه بیرون از معنای موضوع له است بعد از دلالت لفظ بر خود معنای موضوع له است. (مظفر، ج ۱، ص ۶۱)

۵. گزینه ۳

لفظ ماشین در جمله مذکور بر جزء معنا دلالت دارد زیرا منظور از رنگ زدن ماشین، بدنه آن است نه اجزای دیگر آن. (مظفر، ج ۱، ص ۶۱)

۶. گزینه ۳

عقل حکم می‌کند که عقربه ساعت با نیروی باتری حرکت می‌کند نه خود به خود. این یک قرارداد است که حرکت عقربه‌های ساعت و نمایش زمان بر اساس اعداد و کم و زیاد شدن آنها دلالت بر گذر زمان کند. (مظفر، ج ۱، ص ۵۹-۵۸)

۷. گزینه ۴

بر طبق تعریف دلالت عقلی، این ملازمه تنها میان علت و معلول و دو معلول یک علت برقرار است.

۸. گزینه ۱

قرارداد شده که سوت داور بر توقف بازی دلالت کند. ملازمه میان اشک و غم را طبع انسان اقتضاء می‌کند.

۹. گزینه ۱

این معنا بر دلالت تضمینی صادق است.

۱۰. گزینه ۳

منطق در اصل به الفاظ نظر ندارد بلکه اصولاً متوجه معانی است، هر چند که به قصد و منظور دیگری که اختصاص به زبان خاصی ندارد الفاظ را مورد توجه قرار می‌دهد. مانند بحث از دلالت الفاظ و مفرد و مرکب بودن آنها و مباحث کلی دیگر مربوط به الفاظ. اگر منطق به الفاظ می‌پردازد از باب این است که الفاظ راه دستیابی و رسیدن به معانی است. از این رو است که این بحث به عنوان مدخل منطق قرار گرفته است نه بخشی از آن. (جوهرالنضید، ص ۱۶-۱۵)

۱۱. گزینه ۲

در تعریف دلالت التزامی بیان شده است که دلالت التزامی فرع بر دلالت مطابقی است؛ زیرا دلالت لفظ بر آنچه بیرون از معنای موضوع له است، پس از دلالت بر خود معنای موضوع له می‌باشد. این دلالت مشروط به آن است که در ذهن میان معنای لفظ و معنای بیرون از آن، تلازم و تقارن باشد. زیرا اگر میان دو شیء تلازم ذهنی برقرار نباشد، ذهن از یکی به دیگری منتقل نخواهد شد. این تلازم میان معنای لفظ و معنای بیرون از آن باید روشن و بین باشد، بدین معنا که ذهن هنگام تصور معنای لفظ، بدون نیاز به وساطت شیء دیگری، به لازم آن منتقل گردد. (مظفر، ج ۱، ص ۶۱)

درس ۳. تقسیمات الفاظ (دلالت و اقسام آن)

لفظ واحد در ارتباط با معنایش بر پنج دسته است.

۱. **مختص:** لفظی که فقط یک معنا دارد. مانند انسان، نویسنده
۲. **مشترک:** لفظی که دارای دو یا چند معنا است و آن معانی کاملایی ارتباطی با هم هستند. مانند شیر، در، باز
۳. **منقول:** لفظی که چند معنا دارد و برای همه آنها وضع شده و میان این وضعها مناسبت و تقدم و تاخر برقرار است. مانند طیاره، خمس، ذکات، انقلاب
لفظ منقول دو نوع است.
  - ۱/۳. **تعیینی:** لفظ منقولی است که توسط اشخاصی مشخص شده باشد و ناقل خاص دارد. مانند منقول شرعی، منطقی، فلسفی
  - ۲/۳. **تعینی:** لفظ منقولی است که توسط اشخاص خاصی مشخص نشده باشد و ناقل آن عرف عام است. مانند منقول عرفی مثل سیاره، طائر
۴. **مرتجل:** همانند منقول است با این تفاوت که مناسبت میان دو معنا لحاظ نشده است. مثل بیشتر نامهایی که برای افراد وضع میشود.
۵. **حقیقت و مجاز:** لفظی که در چند معنا استعمال میشود ولی فقط برای یکی از آنها وضع شده است و بقیه معانی مجازاً مورد استفاده اند. شرط استفاده لفظ برای یکی از معانی مجازی، استفاده قرینه ای است که مشخص سازد معنای حقیقی یا دیگر معانی مجازی مراد نبوده است.

تست‌های آزاد

سؤال ۱. لفظ «آزادی» در جمله‌ی «مراسم در میدان آزادی برگزار می‌شود» چگونه لفظی است؟
(آزاد ۸۸) (۱) مجاز (۲) مشترک (۳) مرتجل (۴) منقول

تست‌های سراسری

سؤال ۱. کدام گزینه در مورد تفاوت لفظ منقول و مرتجل صحیح است؟
(آزاد ۸۷) (۱) مرتجل برخلاف منقول، مجازی است.
(۲) مرتجل از اقسام مشترک لفظی است در حالیکه منقول مشترک معنوی است.
(۳) در منقول مناسبت میان دو معنای اول و دوم لحاظ شده است.
(۴) هیچ تفاوتی میان آن‌ها نیست بلکه فقط دو نام برای یک معنا هستند.

پاسخنامه تشریحی آزاد

۱. گزینه ۳

دو وضع وجود دارد و وضع «میدان آزادی» پس از وضع «آزادی» است اما مناسبتی میان وضع اول و دوم نیست. (مظفر، ج ۱، ص ۶۷)

پاسخنامه تشریحی سراسری

۱. گزینه ۳

وضع لفظ منقول برای برخی از معانی پس از وضع آن برای معنای دیگر است و در وضع دوم مناسبت میان معانی لحاظ شده است. (مظفر، ج ۱، ص ۶۶)

درس ۴ و ۵. تقسیمات الفاظ ۲ و ۳

۱. الفاظ متباین که دارای معنای متغایر هستند، تغایرشان بر سه نوع است. تماثل، تخالف و تقابل
- ۱/۱. **متمانلان یا مثلان:** هما المشتركان فی حقیقه واحده بما هما مشترکان، ای لوحظ و اعتبر اشتراك هما فیها دو امری که در یک حقیقت مشترکاً از آن جهت که مشترکند. اجتماع مثلان به بدهت عقل محال است.
- ۱/۱. **متمانلان به معنای اخص:** اگر حقیقت مشترک میان مثلان نوع باشد.
- ۲/۱. **متجانسان:** اگر حقیقت مشترک جنس باشد.
- ۳/۱. **متساویان:** اگر حقیقت مشترک کمیت و مقدار باشد.
- ۴/۱. **متشابهان:** اگر حقیقت مشترک کیفیت باشد.
- ۲/۱. **متخالفان:** وهما المتغایران من حیث هما متغایران و لا مانع من اجتماعهما فی محل واحد اذا كانا من الصفات دو امر متغایر از آن جهت که متغایر هستند. خواه دارای حقیقت مشترک باشند و خواه نباشد.
- ۱/۲. **تخالف در شخص باشد.** مانند حسن و حسین
- ۲/۲. **تخالف در نوع باشد.** مانند شیر و پلنگ
- ۳/۲. **تخالف در جنس باشد.** مانند چوب و سنگ
- نکته:** اگر دو امر متخالف صفت باشند، اجتماعشان در محل واحد و در زمان واحد از یک جهت ممکن می‌باشد.
- ۳/۱. **متقابلان:** هو المعینان المتنافران اللذان لا یجتمعان فی محل واحد من جهة واحده فی زمان واحد دو معنای متنافر که اجتماعشان در محل واحد از یک جهت و در یک زمان محال است، متقابلان خوانده می‌شود. تقابل چهار قسم دارد.
- ۱/۳. **تقابل نقیضان:** امران وجودی، و عدمی ای عدم لذلک الوجودی، و هما لا یجتمعان و لا یرتفعان ببدیهه العقل، و لا واسطه بینهما
- تقابل نقیضان یا تقابل ایجاب و سلب، همواره یکی از دو نقیض وجودی و دیگری عدم آن امر وجودی است. مانند انسان و نا انسان. اجتماع و ارتفاع دو نقیض محال است.
- ۲/۳. **تقابل ملکه و عدم ملکه:** امران وجودی و عدمی لا یجتمعان، و یجوز ان یرتفعا فی موضع لا تصح فیہ الملکه دو امر وجودی و عدمی که اجتماعشان ناممکن ولی ارتفاعشان ممکن است و آن در جایی است که شیء صلاحیت دارا شدن ملکه را ندارد. مانند کوری و بینایی، علم و جهل
- ۳/۳. **تقابل ضدان:** هما الوجودیان المتعاقبان علی موضوع واحد، ولا یتصور اجتماعهما فیہ، ولا یتوقف تعقل احدهما علی تعقل الآخر
- دو امر وجودی که پیاپی بر یک موضوع وارد می‌شوند و اجتماعشان در آن ناممکن است و تصور یکی از آنها بستگی به تصور دیگری ندارد. مانند سفیدی و سیاهی، سبکی و سنگینی
- ۴/۳. **تقابل متضایفان:** هما الوجودیان اللذان یتعلقان معا و لا یجتمعان فی موضوع واحد من جهة واحده و یجوز ان یرتفعا دو امر وجودی که با هم تصور می‌شوند و اجتماعشان در موضوع واحد و از جهت واحد، ناممکن است، اما ارتفاع آنها جایز است. مانند پدر و پسر، بالا و پایین
- مضافه مقوله ای است بر دو قسم. (۱) مضاف حقیقی: یعنی مقوله ای که حقیقت و ذاتش اضافه است و وجود دیگری غیر از آن وجود اضافی ندارد. مانند ابوت، نبوت، فوقیت. برای مثال پدری که در مقایسه با مفهوم فرزند تعقل می‌شود و وجود دیگری غیر از وجود اضافی و نسبی ندارد. (۲) مضاف مشهوری: یعنی مقوله ای که ذاتی غیر از وجود اضافی و نسبی دارد و معروف مضاف حقیقی قرار می‌گیرد. مانند ابن، اب، فوق. که هر کدام ذاتی غیر از آن نسبت و اضافه دارند. برای مثال پدر که وجودی مستقل از وجود اضافی پدری دارد.
۲. **مفرد و مرکب:** لفظ با قطع نظر از اینکه واحد است یا متعدد بر دو قسم است.
- ۱/۲. **مفرد:** لفظی است که جزئی ندارد که در حالی که جز لفظ است بر قسمتی از معنا دلالت کند. مانند نام حسین و عبدالله
- ۲/۲. **مرکب:** لفظی است که جز دارد و آن جز در همان حال که جز لفظ است بر قسمتی از معنای لفظ دلالت می‌کند. مانند کلمه عبدالله در عبارت، محمد عبدالله و رسوله. مرکب خود بر دو نوع است.
- ۱/۲. **مرکب ناقص:** لفظی که سکوت متکلم بر آن صحیح نیست.
- مرکب ناقص خود بر دو نوع است. (۱) مرکب ناقص تقيیدی: مرکب غیر تامی است که دو جز دارد و جز دوم قید جز اول است و هر دو دال بر یک چیزند. مانند حیوان ناطق که هر دو جز دال بر انسان است. به مرکب ناقص تقيیدی، «قول شارح» گفته می‌شود. در مرکب ناقص تقيیدی اگر جز دوم وصف جز اول باشد، آن را مرکب ناقص تقيیدی وصفی مینامند. مانند دیوار سفید. و اگر جز دوم متمم جز اول باشد مرکب ناقص تقيیدی اضافی نامیده می‌شود. مانند دیوار خانه. (۲) مرکب ناقص غیر

تقییدی: مرکب غیر تامی است که در هیچ علمی به کار برده نمیشود مگر آنکه لفظ دیگری به آن ضمیمه شود. مانند «زید در»

۲/۲/۲. **مرکب تام:** لفظی که متکلم میتواند بر آن سکوت کند.

مرکب تام بر دو نوع است. ۱) مرکب تامی که خیر است. مرکب تامی است که ذاتا متصف به صدق و کذب میشود (به آن قول جازم هم میگویند). ۲) مرکب تامی که انشاء است. مرکب تامی است که ذاتا متصف به صدق و کذب نمیشود. مانند امر، نهی، استفهام، ندا، تمنا، تعجب، عقد (خرید و فروش، اجاره، ازدواج) و ایقاع (صیغه طلاق، آزاد سازی بنده)

۳. **اقسام مفرد:** لفظ مفرد یا کلمه، یا اسم و یا ادات است.

۱/۳. **کلمه:** کلمه همان فعل در مصطلح اهل ادب است. و آن لفظی است که با ماده خود بر یک معنای مستقل، و با هیات خود بر نسبت تام و زمانی آن معنا به یک فاعل غیر معین دلالت دارد.

۲/۳. **اسم:** لفظ مفردی است که بر یک معنای مستقل دلالت دارد، و فاقد هیاتی ایت که حاکی از نسبت تام زمانی باشد.

۳/۳. **ادات:** که اهل ادب به آن حرف می گویند، لفظ مفردی است که بر یک معنای غیر مستقل دلالت دارد. افعال ناقص مانند کان، نزد منطق دانان در گروه ادات جای می گیرد.

تست‌های آزاد

(آزاد ۸۸)

سؤال ۱. انسان و اسب با هم چه رابطه‌ای دارند؟

- (۱) تجانس
(۲) به یک لحاظ تخالف و به یک لحاظ تناقض
(۳) به یک لحاظ تماثل و به یک لحاظ تخالف
(۴) به یک لحاظ تقابل و به یک لحاظ تضایف

(آزاد ۸۸)

سؤال ۲. از نظر منطق دانان لفظ «عبدالله» در دو عبارت زیر مفرد است یا مرکب؟

عبارت اول: محمد عبدالله و رسوله

عبارت دوم: محمد بن عبدالله

- (۱) در عبارت اول مرکب و در عبارت دوم مفرد است.
(۲) در عبارت اول مفرد و در عبارت دوم مرکب است.
(۳) در هر دو عبارت مفرد است.
(۴) در هر دو عبارت مرکب است.

(آزاد ۸۸)

سؤال ۳. «کان» در جمله‌ی «کان محمد قائماً»

- (۱) از نظر نحویان، حرف اما از نظر منطق دانان فعل است.
(۲) هم از نظر نحویان و هم از نظر منطق دانان فعل است.
(۳) از نظر نحویان، حرف و از نظر منطق دانان ادات است.
(۴) از نظر نحویان، فعل اما از نظر منطق دانان ادات است.

(آزاد ۹۰)

سؤال ۴. تقابل تأهل و تجرد، و تقابل فضیلت و رذیلت، به ترتیب کدام قسم از تقابل است؟

- (۱) تقابل سلب و ایجاب (نقیضین)، تقابل متضایفین
(۲) تقابل عدم و ملکه، تقابل ضدین
(۳) تقابل عدم و ملکه، تقابل نقیضین
(۴) تقابل ضدین، تقابل نقیضین

سؤال ۵. سعید کتابی را به بازار برد تا آن بفروشد. در هنگام معامله گفت: «کتاب را فروختم» و مشتری گفت: «کتاب را

(آزاد ۹۰)

خریدم» سخن آن‌ها چه نوع لفظی است؟

- (۱) مرکب تام خبری
(۲) مرکب ناقص خبری
(۳) مرکب ناقص انشایی
(۴) مرکب تام انشایی

تست‌های سراسری

(سراسری ۷۸)

سؤال ۱. بین دو مفهوم «پیش و پس» چه نوع تقابلی موجود است؟

- (۱) تضایف
(۲) عدم و ملکه
(۳) تضاد
(۴) تناقض

(سراسری ۸۰)

سؤال ۲. واژه «رخ فرخ» در مصرع «رخ فرخ بنمودی و دل از خلق ربودی» چه نوع لفظی است؟

- (۱) مرکب ناقص تقيیدی وصفی
(۲) مرکب ناقص تقيیدی اضافی
(۳) مرکب ناقص غیر تقيیدی وصفی
(۴) مرکب غیر ناقص تقيیدی اضافی

سؤال ۳. در دو جمله: «محمد عبدالله است» و «محمد فرزند عبدالله است» از نظر منطق دانان، کلمه «عبدالله» مفرد یا

(سراسری ۸۴)

مرکب؟

- (۱) در اولی مفرد و در دومی مرکب است.
(۲) در اولی مرکب و در دومی مفرد است.
(۳) در هر دو مفرد است.
(۴) در هر دو مرکب است.

سؤال ۴. آنچه در تقابل عدم و ملکه اعتبار دارد عبارتست از آنکه به حسب:

(سراسری ۸۶)

- (۱) طبیعت جنسی تنها قابل وصف باشد.
 (۲) طبیعت نوعی تنها قابل وصف باشد.
 (۳) طبیعت شخصی و نوعی قابل وصف باشد.
 (۴) طبیعت شخصی، نوعی یا جنسی قابل وصف باشد.

سؤال ۵. تعریف «هما المعنیان المتنافران اللذان لا یجتمعان فی محل واحد من جهة واحد فی زمان واحد» در خصوص

(سراسری ۸۶)

کدام گزینه صادق است؟

- (۱) متضادان (۲) متقابلان (۳) متباینان (۴) متغیران

سؤال ۶. فرق تماثل، تخالف و تقابل آن است که:

(سراسری ۸۸)

- (۱) برخلاف سومی، در اولی و دومی تنافر نیست.
 (۲) برخلاف اولی، در دومی و سومی امکان اجتماع نیست.
 (۳) برخلاف دومی، در اولی و سومی هم تاثیر وجود دارد و هم تباین.
 (۴) تفاوت حقیقی وجود ندارد بلکه اگر تفاوتی هست صرفاً اعتباری است.

سؤال ۷. کدام گزینه در مورد عبارت «من افسوس می خورم» صحیح است؟

(سراسری ۸۸)

- (۱) لفظ مرکب ناقص تقيیدی به اضافه
 (۲) لفظ مرکب ناقص تقيیدی به وصف
 (۳) لفظ مرکب تام خبری
 (۴) لفظ مرکب تام انشایی

سؤال ۸. يُطلق..... علی کل وجودیین بینهما غاية التبعاد، تحت جنس قریب.

(سراسری ۹۰)

- (۱) المتقابلین (۲) المتضایقین (۳) المتضادین (۴) المتناقضین

سؤال ۹. دلالت یکی از متقابلین بر دیگری، دلالت..... است.

(سراسری ۹۰)

- (۱) التزامی (۲) تضمنی (۳) طبعی (۴) مطابقی

سؤال ۱۰. نایبایی.....

(سراسری ۹۲)

- (۱) عدم بینایی به طور مطلق است.
 (۲) امری عدمی، و عدم بینایی خاص محسوب می شود.
 (۳) عدم مضاف است که امکان جمع با امر وجودی خود را دارد.
 (۴) ارتفاع آن همراه با امر وجودی خود، در موضعی که امر وجودی صحیح نیست، جایز نمی باشد.

سؤال ۱۱. در ارتباط با دو آیه شریفه «قُولَا لَهُ قَوْلًا لِّیْنَا» و «قَالَ اِنِّی عَبْدُالله» به ترتیب کدام گزینه صحیح است؟ (سراسری ۹۳)

- (۱) تصدیق - تصور (۲) تصور - تصدیق (۳) تصور - تصور (۴) تصدیق - تصدیق

سؤال ۱۲. «أب و أبوت» به ترتیب چگونه هستند؟

(سراسری ۹۴)

- (۱) مضاف حقیقی و مضاف حقیقی
 (۲) مضاف مشهوری و مضاف حقیقی
 (۳) مضاف حقیقی و مضاف مشهوری
 (۴) مضاف مشهوری و مضاف مشهوری

سؤال ۱۳. علی از رضا می پرسد «چه در دست داری؟» رضا پاسخ می دهد «کتاب حسن» پاسخ رضا چگونه لفظی است؟

(سراسری ۹۵)

- (۱) مفرد (۲) مرکب ناقص (۳) مرکب تام انشایی (۴) مرکب تام خبری

(سراسری ۹۵)

سؤال ۱۴. جمله زیر که در یک مباحثه نامه آمده است چگونه لفظی است؟
«آقای الف یک دستگاه اتومبیل پراید را از آقای ب خریده است».

- (۱) مفرد (۲) مرکب ناقص (۳) مرکب تام خبری (۴) مرکب تام انشایی

(سراسری ۹۵)

سؤال ۱۵. کان در عبارت «کان علی شجاعاً» چیست؟

- (۱) اسم (۲) کلمه (۳) ادات (۴) لفظ مرکب

(سراسری ۹۵)

سؤال ۱۶. تأهل و تجرد، کدام یک از اقسام تقابل هستند؟

- (۱) ضدان (۲) نقیضان (۳) متضای فان (۴) ملکه و عدم ملکه

(سراسری ۱۴۰۰)

سؤال ۱۷. کدام دو گزاره متضاد است؟

- (۱) علی بی‌نا است . علی کور است.
(۲) علی بی‌پاک است . علی ترسو است.
(۳) برخی جسمها سفیدند - برخی جسمها سیاهند.
(۴) هر انسان پدر است - هیچ انسان پدر نیست.

پاسخنامه تشریحی آزاد

۱. گزینه ۳

از آن جهت که جنس واحد دارند مثلاًند و از آن جهت که نوع متفاوت دارند متخالفاند. (مظفر، ج ۱، ص ۷۳-۷۲)

۲. گزینه ۱

مشابه این سؤال در سراسری ۸۴.

۳. گزینه ۴

مشابه این سؤال در سراسری ۹۵

۴. گزینه ۲

توضیح تأهل و تجرد در سراسری ۹۵. فضیلت و ردیلت دو امر وجودی‌اند که در غایت اختلاف نسبت به یکدیگرند. همچنین جزء اعراضی هستند که می‌توانند پیاپی بر نفس عارض شوند. از این رو ضد یکدیگرند. (مظفر، ج ۱، ص ۷۶-۷۵)

۵. گزینه ۴

انشاء عقد خرید و فروش در زمره مرکب تام انشایی است زیرا در پس آن حقیقت ثابتی وجود ندارد بلکه اعتباری است و قصد و قرارداد است که نسبت را تحقق می‌بخشد. (مظفر، ج ۱، ص ۸۳)

پاسخنامه تشریحی سراسری

۱. گزینه ۱

تصور مفهوم «پیش» ملازم با تصور مفهوم «پس» است. همچنین یک شیء نمی‌تواند از جهت واحد، هم پیش باشد هم پس. (مظفر، ج ۱، ص ۷۶)

۲. گزینه ۱

لفظ مذکور مرکب از دو جزء معنادار است که یکی موصوف و دیگری صفت است. جزء دوم (صفت)، قیدی است که جزء اول (موصوف) را خاص کرده است. (قراملکی، ج ۱، ص ۴۷)

۳. گزینه ۲

در جمله اول «عبدالله» از دو جزء معنادار تشکیل شده است: عبد (بنده) + الله (خدا). در جمله دوم واژه «عبدالله» گرچه دارای اجزاء است اما هر جزء آن بر جزئی از معنا دلالت ندارند بلکه مجموع اجزاء بر یک شخص دلالت دارند. (مظفر، ج ۱، ص ۷۹-۸۰)

۴. گزینه ۴

ملکه چیزی است که بر حسب طبیعت شخصی، نوعی و جنسی یک شیء به آن نسبت داده می‌شود. مانند بینایی نسبت به کور مادرزاد که بر حسب طبیعت شخصی قابل آن نیست اما بر حسب اینکه واجد طبیعت انسانی است قابلیت آن را دارد. یا مانند عقرب که بر حسب طبیعت شخصی و نوعی برای عقرب غیرممکن است ولی بر حسب طبیعت جنسی که حیوان است ممکن است و قابلیت کوری را دارد. (جوهرالنضید، ص ۵۶ و مظفر، ج ۱، ص ۷۵)

۵. گزینه ۲

بر طبق تعریف متقابلان. (مظفر، ج ۱، ص ۷۴)

۶. گزینه ۱

بر اساس تعریف، مثلاً دو معنای مشترک‌اند از آن جهت که در یک حقیقت اشتراک دارند و اجتماعشان در یک محل و از یک جهت محال است. متخالفان دو معنای متغایراند از آن جهت که تغایر دارند که اجتماع آنها اگر از جمله صفات باشند ممکن است. متقابلان دو معنای متنافر که اجتماعشان در محل و جهت و زمان واحد محال است. (مظفر، ج ۱، ص ۷۴-۷۲)

۷. گزینه ۳

مرکب است (قول) چون دارای اجزاء بوده و هر جزء در عین اینکه جزء لفظ است بر بخشی از معنا هم دلالت می‌کند. تام است چون خود لفظ، کامل است و متکلم پس از پایان آن می‌تواند سکوت کند و لفظ او نیاز به افزودن لفظ دیگری ندارد. خبری است زیرا قابلیت انصاف به صدق و کذب دارد؛ یعنی می‌توان از خود پرسید آیا صادق است که من افسوس می‌خورم؟. (مظفر، ج ۱، ص ۸۲-۷۹)

۸. گزینه ۳

تعریف متضادان: دو موجودی که در نهایت اختلاف از یکدیگر بوده و تحت یک جنس قریب قرار دارند، به نحوی که می‌توانند به تواتر بر یک موضوع وارد شده یا هر دو از آن رفع شوند مانند سفیدی و سیاهی. (جوهرالنضید، ص ۵۵)

۹. گزینه ۱

متقابلان دو مفهوم متنافرند که معنای موضوع له هریک، بیرون از معنای موضوع له دیگری است اما با یکدیگر تقارن دارند.

۱۰. گزینه ۲

طبق تعریف «ملکه و عدم ملکه»، ملکه بینایی تنها در جایی تحقق می‌یابد که قابلیت بینایی وجود داشته باشد. نابینایی، عدم بینایی مطلق نیست بلکه عدم بینایی خاصی است؛ یعنی در جایی است که امکان و قابلیت ملکه بینایی باشد. ملکه و عدم ملکه دو امر وجودی و عدمی‌اند که اجتماعشان محال و ارتفاعشان ممکن است. (مظفر، ج ۱، ص ۷۵)

۱۱. گزینه ۲

عبارت نخست جمله امری است که مرکب انشایی محسوب می‌شود و متعلق تصدیق نیست. جمله دوم مرکب خبری است و متعلق تصدیق است. (مظفر، ج ۱، ص ۸۳-۸۲)

۱۲. گزینه ۲

مضاف حقیقی: مانند «پدری / أبوت» که در مقایسه با مفهوم «فرزند» تعقل می‌شود و وجود دیگری غیر از وجود اضافی و نسبی ندارد. مضاف مشهوری: مانند «پدر / أب» که وجودی مستقل از وجود اضافی پدری دارد. (جوهرالنضید، ص ۴۸)

۱۳. گزینه ۴

تعریف مرکب نام خبری در سراسری ۸۸

۱۴. گزینه ۴

جمله مذکور انشاء یک عقد است پس مرکب تام انشایی است. (مظفر، ج ۱، ص ۸۳)

۱۵. گزینه ۳

افعال ناقص، در نظر منطقی جزء ادات محسوب می‌شوند زیرا بر وقوع فعل دلالت ندارند. پس حاکی از معنای مستقل هم نیستند و تنها بر نسبت زمانی دلالت دارند. اما از نظر نحوی، در شمول افعال اند. (مظفر، ج ۱، ص ۸۵)

۱۶. گزینه ۴

تأهل و مجرد دو امر وجودی و عدمی هستند. مجرد به کسی می‌گویند که به سنی رسیده باشد که قابلیت تأهل داشته باشد ما متأهل نباشد. پس مجرد، عدم تأهل است. اجتماع مجرد و تأهل در فردی که قابلیت یافته باشد محال است اما ارتفاع آن در کسی که هنوز به قابلیت نرسیده ممکن است. (مظفر، ج ۱، ص ۷۶-۷۵)

۱۷. گزینه ۴